

॥ ॐ श्री परमात्मने नमः ॥

अध्याय आठवा ।

अक्षरब्रह्मयोगः ।

अर्जुन उवाच ।

किं तद्ब्रह्म किमध्यात्मं किं कर्म पुरुषोत्तम ।

अधिभूतं च किं प्रोक्तमधिदैवं किमुच्यते ॥ १ ॥

मग अर्जुनें म्हणितलें । हां हो जी अवधारिलें । जें म्यां पुसिलें । तें निरूपिजो ॥ १ ॥

सांगा कवण तें ब्रह्म । कायसया नाम कर्म । अथवा अध्यात्म । काय म्हणिपे ॥ २ ॥

अधिभूत तें कैसें । एथ अधिदैव तें कवण असे । हें उघड मी परियेसें । ऐसें बोला ॥ ३ ॥

अधियज्ञः कथं कोऽत्र देहेऽस्मिन्मधुसूदन ।

प्रयाणकाले च कथं ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः ॥ २ ॥

देवा अधियज्ञ तो काई । कवण पां इये देहीं । हें अनुमानासि कांहीं । दिठी न भरे ॥ ४ ॥

आणि नियता अंतःकरणीं । तूं जाणिजसी देहप्रयाणीं । तें कैसेनि हे शारङ्गपाणी । परिसवा मातें ॥ ५ ॥

देखा धवळारीं चिंतामणीचा । जरी पहुडला होय दैवाचा । तरी वोसणतांही बोलु तयाचा । सोपु न वचे ॥ ६ ॥

तैसें अर्जुनाचिया बोलासवें । आलें तेंचि म्हणितलें देवें । तें परियेसें गा बरवें । जे पुसिलें तुवां ॥ ७ ॥

किरीटी कामधेनूचा पाडा । वरी कल्पतरूचा आहे मांदोडा । म्हणौनि मनोरथसिद्धीचिया चाडा । तो नवल नोहे ॥ ८ ॥

श्रीकृष्ण कोपोनि ज्यासी मारी । तो पावे परब्रह्मसाक्षात्कारीं । मा कृपेनें उपदेशु करी । तो कैशापरी न पवेल ॥ ९ ॥

जें कृष्णचि होइजे आपण । तें कृष्ण होय आपुलें अंतःकरण । मग संकल्पाचें आंगण । वोळगती सिद्धी ॥ १० ॥

परि ऐसें जें प्रेम । तें अर्जुनींचि आधि निस्सीम । म्हणौनि तयाचें काम । सदां सफळ ॥ ११ ॥

या कारणें श्रीअनंतें । तें मनोगत तयाचें पुसतें । होईल जाणोनि आइतें । वोगरूनि ठेविलें ॥ १२ ॥

जें अपत्य थानीहूनि निगे । तयाची भूक ते मायेसीचि लागे । एन्हवीं तें शब्दें काय सांगें । मग स्तन्य दे येरी ? ॥ १३ ॥

म्हणौनि कृपाळुवा गुरुचिया ठायीं । हें नवल नोहे कांहीं । परि तें असो आइका काई । जें देव बोलते जाहले ॥ १४ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

अक्षरं ब्रह्म परमं स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ।

भूतभावोद्भवकरो विसर्गः कर्मसंज्ञितः ॥ ३ ॥

मग म्हणितलें सर्वेश्वरें । जें आकारीं इयें खोंकरें । कोंदलें असत न खिरे । कवणे काळीं ॥ १५ ॥

एहवीं सपूरपण तयाचें पहावें । तरी शून्यचि नव्हे स्वभावं । वरी गगनाचेनि पालवें । गाळूनि घेतलें ॥ १६ ॥
 जें ऐसेंही परि विरुळें । इये विज्ञानाचिये खोळे । हालवलेहि न गळे । तें परब्रह्म ॥ १७ ॥
 आणि आकाराचेनि जालेपणें । जन्मधर्मातें नेणें । आकारलोपीं निमणें । नाहीं कहीं ॥ १८ ॥
 ऐशिया आपुलियाची सहजस्थिती । जया ब्रह्माची नित्यता असती । तया नाम सुभद्रापती । अध्यात्म गा ॥ १९ ॥
 मग गगनी जेविं निर्मळें । नेणों कैचीं एके वेळे । उठती घनपटळें । नानावर्णें ॥ २० ॥
 तैसें अमूर्ती तिये विशुद्धें । महदादि भूतभेदें । ब्रह्मांडाचे बांधे । होंचि लागती ॥ २१ ॥
 पै निर्विकल्पाचिये बरडीं । फुटे आदिसंकल्पाची विरूढी । आणि तें सवेंचि मोडोनि ये ढोंढी । ब्रह्मगोळकांच्या ॥ २२ ॥
 तया एकैकाचे भीतरीं पाहिजे । तंव बीजाचाचि भरिला देखिजे । माजीं होतिया जातिया नेणजे । लेख जीवा ॥ २३ ॥
 मग तया ब्रह्मगोळकांचें अंशांश । प्रसवती आदिसंकल्प असमसहास । हें असो ऐसी बहुवस । सृष्टी वाढे ॥ २४ ॥
 परि दुजेनविण एकला । परब्रह्मींचि संचला । अनेकत्वाचा आला । पूर जैसा ॥ २५ ॥
 तैसें समविषमत्व नेणों कैचें । वायांचि चराचर रचे । पाहतां प्रसवतिया योनीचे । लक्ष दिसती ॥ २६ ॥
 येरी जीवभावाचिये पालविये । कांहीं मर्यादा करूं नये । पाहिजे कवण हें आघवें विये । तंव मूळ तें शून्य ॥ २७ ॥
 म्हणौनि कर्ता मुदल न दिसे । आणि सेखीं कारणहीं कांहीं नसे । माजीं कार्यचि आपैसें । वाढों लागे ॥ २८ ॥
 ऐसा करितेनवीण गोचरु । अव्यक्तीं हा आकारु । निपजे जो व्यापारु । तया नाम कर्म ॥ २९ ॥

अधिभूतं क्षरो भावः पुरुषश्चाधिदैवतम् ।
 अधियज्ञोऽहमेवात्र देहे देहभृतां वर ॥ ४ ॥

आतां अधिभूत जें म्हणिये । तेहि सांगों संक्षेपें । तरी होय आणि हारपे । अभ्र जैसें ॥ ३० ॥
 तैसें असतेपण आहाच । नाहीं होईजे हें साच । जयातें रूपा आणिती पांचपांच । मिळोनियां ॥ ३१ ॥
 भूतातें अधिकरुनि असे । आणि भूतसंयोगें तरी दिसे । जें वियोगवेळे भ्रंशें । नामरूपादिक ॥ ३२ ॥
 तयातें अधिभूत म्हणिये । मग अधिदैव पुरुष जाणिये । जेणें प्रकृतीचें भोगिये । उपार्जिलें ॥ ३३ ॥
 जो चेतनेचा चक्षु । जो इंद्रियदेशींचा अध्यक्षु । जो देहास्तमानीं वृक्षु । संकल्प विहंगमाचा ॥ ३४ ॥
 जो परमात्माचि परी दुसरा । जो अहंकारनिद्रा निदसुरा । म्हणौनि स्वप्नीचिया वोरबारा । संतोषें शिणे ॥ ३५ ॥
 जीव येणें नावें । जयातें आळविजे स्वभावं । तें अधिदैवत जाणावें । पंचायतनीचें ॥ ३६ ॥
 आतां इयेचि शरीरग्रामीं । जो शरीरभावातें उपशमी । तो अधियज्ञु एथ गा मी । पंडुकुमरा ॥ ३७ ॥
 येर अधिदैवाधिभूत । तेहि मीचि कीर समस्त । परि पंधरें किडाळा मिळत । तें काय सांके नोहे ? ॥ ३८ ॥
 तरि तें पंधरेपण न मैळे । आणि किडाळाचियाही अंशा न मिळे । परि जंव असे तयाचेनि मेळें । तंव साकेचि म्हणिये ॥ ३९ ॥
 तैसें अधिभूतादि आघवें । हें अविद्येचेनि पालवें । झांकलें तंव मानावें । वेगळें ऐसें ॥ ४० ॥
 तेचि अविद्येची जवनिका फिटे । आणि भेदभावाची अवधी तुटे । मग म्हणों एक होऊनि जरी आटे । तरी काय दोनी होती ? ॥ ४१ ॥
 पै केशांचा गुंडाळा । वरि ठेविली स्फटिकशिळा । ते वरि पाहिजे डोळां । तंव भेदली गमती ॥ ४२ ॥
 पाठीं केश परीते नेले । आणि भेदलेपण काय नेणों जाहालें । तरी डांक देऊनि सांदिलें । शिळेतें काई ? ॥ ४३ ॥
 ना ते अखंडचि आयती । परि संगें भिन्न गमली होती । ते सारिलिया मागौती । जैसी कां तैसी ॥ ४४ ॥
 तेवींचि अहंभावो जाये । तरी ऐक्य तें आधींचि आहे । हेंचि साचें जेथ होये । तो अधुयज्ञु मी ॥ ४५ ॥
 पै गा आम्हीं तुज । सकळ यज्ञ कर्मज । सांगितलें कां जें काज । मनीं धरुनि ॥ ४६ ॥
 तो हा सकळ जीवांचा विसांवा । नैष्कर्म्य सुखाचा ठेवा । परि उघड करुनि पांडवा । दाविजत असे ॥ ४७ ॥

पहिलिया वैराग्यइंधन परिपूर्ती। इंद्रियानळीं प्रदीप्तीं। विषयद्रव्याचिया आहुती। देऊनियां ॥ ४८ ॥
 मग वज्रासन तेचि उर्वी। शोधूनि आधारमुद्रा बरवी। वेदिका रचे मांडवीं। शरीराच्या ॥ ४९ ॥
 तेथ संयमाग्नीचीं कुंडें। इंद्रियद्रव्याचेनि पवाडें। यजिजती उदडें। युक्तिघोषें ॥ ५० ॥
 मग मनप्राणसंयमु। हाचि हवनसंपदेचा संभ्रमु। येणें संतोषविजे निर्धुमु। ज्ञानानळु ॥ ५१ ॥
 ऐसेनि हें सकळ ज्ञानीं समपें। मग ज्ञान तें ज्ञेयीं हारपे। पाठी ज्ञेयचि स्वरूपें। निखिल उरे ॥ ५२ ॥
 तया नांव गा अधियजु। ऐसें बोलिला जंव सर्वजु। तंव अर्जुन अतिप्राजु। तया पातलें तें ॥ ५३ ॥
 हें जाणोनि म्हणितलें देवें। पार्था परिसतु आहासि बरवें। या कृष्णाचिया बोलासवें। येरु सुखाचा जाहला ॥ ५४ ॥
 देखा बालकाचिया धणि धाइजे। कां शिष्याचेनि जाहलेपणें होइजे। हें सद्गुरूचि एकलेनि जाणिजे। कां प्रसवतिया ॥ ५५ ॥
 म्हणौनि सात्त्विक भावांची मांदी। कृष्णाआंगीं अर्जुनाआधीं। न समातसे परी बुद्धी। सांवरुनि देवें ॥ ५६ ॥
 मग पिकलिया सुखाचा परिमळु। कीं निवालिया अमृताचा कल्लोळु। तैसा कोंवळा आणि सरळु। बोलु बोलिला ॥ ५७ ॥
 म्हणे परिसणेयांचिया राया। आइकें बापा धनंजया। ऐसी जळों सरलिया माया। तेथ जाळितें तेंही जळे ॥ ५८ ॥

अन्तकाले च मामेव स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ।

यः प्रयाति स मद्भवं याति नास्त्यत्र संशयः ॥ ५ ॥

जें आतांचि सांगितलें होतें। अगा अधियजु म्हणितला जयातें। जे आदींचि तया मातें। जाणोनि अंतीं ॥ ५९ ॥
 ते देह झोल ऐसें मानुनी। ठेले आपणपें आपण होउनी। जैसा मठ गगना भरुनी। गगनींचि असे ॥ ६० ॥
 ये प्रतीतीचिया माजघरीं। तया निश्चयाची वोवरी। आली म्हणौनि बाहेरी। नव्हेचि से ॥ ६१ ॥
 ऐसें सबाह्य ऐक्य संचलें। मीचि होऊनि असतां रचिलें। बाहेरि भूतांचीं पांचही खवलें। नेणतांचि पडिलीं ॥ ६२ ॥
 आतां उभेयां उभेपण नाहीं जयाचें। मा पडिलिया गहन कवण तयाचें। म्हणौनि प्रतीतीचिये पोटींचें। पाणी न हाले ॥ ६३ ॥
 ते ऐक्याची आहे वोतिली। कीं नित्यतेचिया हृदयीं घातली। जैसी समरससमुद्रीं धुतली। रुळेचिना ॥ ६४ ॥
 पै अथावीं घट बुडाला। तो आंतबाहेरी उदकें भरला। पाठीं दैवगत्या जरी फुटला। तरी उदक काय फुटे ? ॥ ६५ ॥
 नातरी सपें कवच सांडिलें। कां उबारेंने वस्त्र फेडिलें। तरी सांग पां काय मोडलें। अवेवामाजीं ? ॥ ६६ ॥
 तैसा आकारु हा आहाच भ्रंशे। वांचूनी वस्तु ते सांचलीचि असे। तेचि बुद्धि जालिया विसकुसे। कैसेनि आतां ॥ ६७ ॥
 म्हणौनि यापरी मातें। अंतकाळीं जाणतसाते। जे मोकलिली देहातें। ते मीचि होती ॥ ६८ ॥
 एन्हवीं तरी साधारण। उरीं आदळलिया मरण। जो आठवु धरी अंतःकरण। तेंचि होईजे ॥ ६९ ॥
 जैसा कवणु एकु काकुळती। पळतां पवनगती। दुपाउलीं अवचितीं। कुहामाजीं पडियेला ॥ ७० ॥
 आतां तया पडणयाआरौतें। पडण चुकवावया परौतें। नाहीं म्हणौनि तेथें। पडावेंचि पडे ॥ ७१ ॥
 तेविं मृत्यूचेनि अवसरें एके। जें येऊनि जीवासमोर ठाके। तें होणें मग न चुके। भलतयापरी ॥ ७२ ॥
 आणि जागता जंव असिजे। तंव जेणें ध्यानें भावना भाविजे। डोळां लागतखेंवो देखिजे। तेंचि स्वप्नीं ॥ ७३ ॥

यं यं वापि स्मरन्भावं त्यजत्यन्ते कलेवरम् ।

तं तमेवैति कौन्तेय सदा तद्भावभावितः ॥ ६ ॥

तेविं जितेनि अवसरें। जें आवडोनि जीवीं उरे। तेंचि मरणाचिये मेरे। फार हों लागे ॥ ७४ ॥
 आणि मरणीं जया जें आठवे। तो तेचि गतीतें पावे। म्हणौनि सदा स्मरावें। मातेंचि तुवां ॥ ७५ ॥

तस्मात्सर्वेषु कालेषु मामनुस्मर युध्य च ।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्मा मेवैष्यस्यसंशयम् ॥ ७ ॥

डोळां जें देखावें। कां कानीं हन ऐकावें। मनीं जें भावावें। बोलावें वाचें ॥ ७६ ॥
तें आंत बाहेरी आघवें। मीचि करूनि घालावें। मग सर्वीं काळीं स्वभावे। मीचि आहे ॥ ७७ ॥
अर्जुना ऐसें जाहालिया। मग न मरिजे देह गेलिया। मा संग्रामु केलिया। भय काय तुज ? ॥ ७८ ॥
तूं मन बुद्धि सांचेंसी। जरी माझिया स्वरूपीं अर्पिंसी। तरी मातेंचि गा पावसी। हे माझी भाक ॥ ७९ ॥
हेंच कायिसया वरी होये। ऐसा जरी संदेहो वर्ततु आहे। तरी अभ्यासूनि आदीं पाहें। मग नव्हे तरी कोपें ॥ ८० ॥

अभ्यासयोगयुक्तेन चेतसा नान्यगामिना ।
परमं पुरुषं दिव्यं याति पार्थानुचिन्तयन् ॥ ८ ॥

येणेंचि अभ्यासेंसी योगु। चित्तासि करी पां चांगु। अगा उपायबळें पंगु। पहाड ठाकी ॥ ८१ ॥
तेविं सदभ्यासें निरंतर। चित्तासि परमपुरुषाची मोहर। लावीं मग शरीर। राहो अथवा जावो ॥ ८२ ॥
जें नानागतीतें पाववितें। तें चित्त वरील आत्मयातें। मग कवण आठवी देहातें। गेलें कीं आहे ? ॥ ८३ ॥
पैं सरितेचेनि ओघें। सिंधुजळा मीनलें घोघें। तें काय वर्तत आहे मागें। म्हणौनि पाहों येती ? ॥ ८४ ॥
ना तें समुद्रचि होऊन ठेलें। तेविं चित्ताचें चैतन्य जाहालें। जेथ यातायात निमालें। घनानंद जें ॥ ८५ ॥

कविं पुराणमनुशासितारमणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ।
सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपमादित्यवर्णं तमसः परस्तात् ॥ ९ ॥

जयाचें आकारावीण असणें। जया जन्म ना निमणें। जें आघवेंचि आघवेंपणें। देखत असे ॥ ८६ ॥
जें गगनाहूनि जुनें। जें परमाणुहूनि सानें। जयाचेनि सन्निधानें। विश्व चळे ॥ ८७ ॥
जें सर्वांते यया विये। विश्व सर्व जेणें जिये। हेतु जया बिहे। अचिंत्य जें ॥ ८८ ॥
देखे वोळंबा इंगळु न चरे। तेजीं तिमिर न शिरे। जे दिहाचे अंधारें। चर्मचक्षूसी ॥ ८९ ॥
सुसडा सूर्यकणांच्या राशी। जो नित्य उदो ज्ञानियांसी। अस्तमानाचे जयासी। आडनांव नाही ॥ ९० ॥

प्रयाणकाले मनसाचलेन भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव ।
भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् स तं परं पुरुषमुपैति दिव्यम् ॥ १० ॥

तया अव्यंगवाणेया ब्रह्मातें। प्रयाणकाले प्राप्ते। जो स्थिरावलेनि चित्तें। जाणोनि स्मरे ॥ ९१ ॥
बाहेरी पद्मासन रचुनी। उत्तराभिमुख बैसोनि। जीवीं सुख सूनि। क्रमयोगाचे ॥ ९२ ॥
आंतु मीनलेनि मनोधर्में। स्वरूपप्राप्तीचेनि प्रेमें। आपेआप संभ्रमें। मिळावया ॥ ९३ ॥
आकळलेनि योगें। मध्यमा मध्य मागें। अग्निस्थानौनि निगे। ब्रह्मरंध्रा ॥ ९४ ॥
तेथ अचेत चित्ताचा सांगातु। आहाचवाणा दिसे मांडतु। जेथ प्राणु गगनाआंतु। संचरे कां ॥ ९५ ॥

परी मनाचेनि स्थैर्ये धरिला । भक्तीचिया भावना भरला । योगबळें आवरला । सज्ज होऊनि ॥ १६ ॥
तो जडाजडातें विरवितु । भूलतामाजीं संचरतु । जैसा घंटानाद लयस्तु । घंटेसीच होय ॥ १७ ॥
कां झांकलिया घटींचा दिवा । नेणजे काय जाहला केव्हां । या रीतीं जो पांडवा । देह ठेवी ॥ १८ ॥
तो केवळ परब्रह्म । जया परमपुरुष ऐसें नाम । तें माझे निजधाम । होऊनि ठाके ॥ १९ ॥

यदक्षरं वेदविदो वदन्ति विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः ।
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेण प्रवक्ष्ये ॥ ११ ॥

सकळां जाणणेयां जे लाणी । तिये जाणिवेची जे खाणी । तयां ज्ञानियांचिये आयणी । जयातें अक्षर म्हणिये ॥ १०० ॥
चंडवातेही न मोडे । तें गगनचि की फुडें । वांचूनि जरी होईल मेहुडें । तरी उरेल केंचें ? ॥ १०१ ॥
तेविं जाणणेया जें आकळिलें । तें जाणिवलेपणेंचि उमाणलें । मग नेणवेचि तया म्हणितलें । अक्षर सहजें ॥ १०२ ॥
म्हणौनि वेदविद नर । म्हणती जयातें अक्षर । जें प्रकृतीसी पर । परमात्मरूप ॥ १०३ ॥
आणि विषयांचे विष उलंडूनि । जे सर्वेद्रियां प्रायश्चित्त देऊनि । आहाति देहाचिया बैसोनि । झाडातळीं ॥ १०४ ॥
ते यापरी विरक्त । जयाची निरंतर वाट पाहात । निष्कामासि अभिप्रेत । सर्वदा जें ॥ १०५ ॥
जयाचिया आवडी । न गणिती ब्रह्मचर्याचीं सांकडीं । निष्ठुर होऊनि बापुडीं । इंद्रियें करिती ॥ १०६ ॥
ऐसें जें पद । दुर्लभ आणि अगाध । जयाचिये थडिये वेद । चुबुकळिले ठेले ॥ १०७ ॥
तें ते पुरुष होती । जे यापरी लया जाती । तरी पार्था हेचि स्थिती । एकवेळ सांगों ॥ १०८ ॥
तेथ अर्जुनें म्हणितलें स्वामी । हेंचि म्हणावया होतो पां मी । तंव सहजें कृपा केली तुम्ही । तरी बोलिजो कां ॥ १०९ ॥
परि बोलावें तें अति सोहोपें । तेथें म्हणितलें त्रिभुवनदीपें । तुज काय नेणों संक्षेपें । सांगेन ऐक ॥ ११० ॥
तरी मना या बाहेरिलीकडे । यावयाची साविया सवे मोडे । हें हृदयाचिया डोही बुडे । तैसें कीजे ॥ १११ ॥

सर्वद्वाराणि संयम्य मनो हृदि निरुध्य च ।
मूर्ध्याधायात्मनः प्राणमास्थितो योगधारणाम् ॥ १२ ॥

परी हे तरीच घडे । जरी संयमाचीं अखडें । सर्वद्वारी कवाडें । कळासती ॥ ११२ ॥
तरी सहजें मन कोडलें । हृदयीचि असेल उगलें । जैसें करचरणी मोडलें । परिवरु न संडी ॥ ११३ ॥
तैसें चित्त राहिलिया पांडवा । प्राणांचा प्रणवुचि करावा । मग अनुवृत्तिपथें आणावा । मूर्ध्निवरी ॥ ११४ ॥
तेथ आकाशीं मिळे न मिळे । तैसा धरावा धारणाबळें । जंव मात्रात्रय मावळे । अर्धबिंबी ॥ ११५ ॥
तंववरी तो समीरु । निराळीं कीजे स्थिरु । मग लग्नीं जेविं अकारु । बिंबींच विलसे ॥ ११६ ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ।
यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ॥ १३ ॥

तैसें ॐ हें स्मरों सरे । आणि तेथेंचि प्राणु पुरे । मग प्रणवांतीं उरे । पूर्णघन जें ॥ ११७ ॥
म्हणौनि प्रणवैकनाम । हें एकाक्षर ब्रह्म । जो माझे स्वरूप परम । स्मरतसांता ॥ ११८ ॥
यापरी त्यजी देहातें । तो त्रिशुद्धी पावे मातें । जया पावण्या परौतें । आणिक पावणें नाहीं ॥ ११९ ॥

तेथ अर्जुना जरी विपायें। तुझ्या जीवीं हन ऐसें जाये। ना हें स्मरण मग होये। कायसयावरी अंतीं ॥ १२० ॥
 इंद्रियां अनुघडु पडलिया। जीविताचें सुख बुडालिया। आंतुबाहेरी उघडलिया। मृत्युचिन्हें ॥ १२१ ॥
 ते वेळीं बैसावेंचि कवणें। मग कवण निरोधी करणें। तेथ काह्याचेनि अंतःकरणें। प्रणव स्मरावा ॥ १२२ ॥
 तरि गा ऐशिया हो ध्वनी। झणें थारा देशी हो मनीं। पै नित्य सेविला मी निदानीं। सेवकु होय ॥ १२३ ॥

अनन्यचेताः सततं यो मां स्मरति नित्यशः ।
 तस्याहं सुलभः पार्थ नित्ययुक्तस्य योगिनः ॥ १४ ॥

मामुपेत्य पुनर्जन्म दुःखालयमशाश्वतम् ।
 नाप्नुवन्ति महात्मानः संसिद्धि परमां गताः ॥ १५ ॥

जे विषयांसि तिळांजळी देउनी। प्रवृत्तीवरी निगड वाऊनि। मातें हृदयीं सूनि। भोगिताती ॥ १२४ ॥
 परि भोगितया आराणुका। भेटणें नाहीं क्षुधादिकां। तेथ चक्षुरादि रंकां। कवण पाडु ॥ १२५ ॥
 ऐसें निरंतर एकवटले। जे अंतःकरणीं मजशीं लिगटले। मीचि होऊनि आटले। उपासिती ॥ १२६ ॥
 तयां देहावसान जें पावे। तें तिहीं मातें स्मरावें। मग म्यां जरी पावावें। तरी उपास्ति ते कायसी ? ॥ १२७ ॥
 पै रंकु एक आडलेपणें। काकुळती धांव गा धांव म्हणे। तरी तयाचिये ग्लानि धावणें। काय न घडे मज ? ॥ १२८ ॥
 आणि भक्तांही तेचि दशा। तरी भक्तीचा सोसु कायसा। म्हणौनि हा ध्वनी ऐसा। न वाखाणावा ॥ १२९ ॥
 तिहीं जे वेळीं मी स्मरावा। ते वेळीं स्मरिला कीं पावावा। तो आभारुही जीवां। साहवेचि ना ॥ १३० ॥
 तें ऋणवैपण देखोनि आंगीं। मी आपुलियाचि उत्तीर्णत्वालागीं। भक्तांचियां तनुत्यागीं। परिचर्या करीं ॥ १३१ ॥
 देहवैकल्याचा वारा। झणें लागेल या सुकुमारा। म्हणौनि आत्मबोधाचिया पांजिरां। सूयें तयातें ॥ १३२ ॥
 वरी आपुलिया स्मरणाची उवाइली। हींव ऐसी करीं साउली। ऐसेनि नित्य बुद्धि संचली। मी आणीं तयातें ॥ १३३ ॥
 म्हणौनि देहांतींचें सांकडें। माझिया कहींचि न पडे। मी आपुलियातें आपुलीकडे। सुखेंचि आणीं ॥ १३४ ॥
 वरचील देहाची गंवसणी फेडुनी। आहाच अहंकाराचे रज झाडुनी। शुद्ध वासना निवडुनी। आपणपां मेळवीं ॥ १३५ ॥
 आणि भक्तां तरी देहीं। विशेष एकवंचीचा ठावो नाहीं। म्हणौनि अळेरु करितां कांहीं। वियोगु ऐसा न वाटे ॥ १३६ ॥
 नातरी देहांतींचि मियां यावें। मग आपणपें यातें न्यावें। हेंही नाही स्वभावे। जे आधींचि मज मीनले ॥ १३७ ॥
 येरी शरीराचिया सलिलीं। असतेपण हेचि साउली। वांचूनि चंद्रिका ते ठेली। चंद्रांचि आहे ॥ १३८ ॥
 ऐसे जे नित्ययुक्त। तयांसि सुलभ मी सतत। म्हणौनि देहांतीं निश्चित। मीचि होती ॥ १३९ ॥
 मग क्लेशतरुची वाडी। जे तापत्रयाग्नीची सगडी। जे मृत्युकाकासीं कुरोंडी। सांडिली आहे ॥ १४० ॥
 जें दैन्याचें दुभतें। जें महाभयातें वाढवितें। जें सकळ दुःखाचें पुरतें। भांडवल ॥ १४१ ॥
 जें दुर्मतीचें मूळ। जें कुकर्माचें फळ। जें व्यामोहाचें केवळ। स्वरूपचि ॥ १४२ ॥
 जें संसाराचें बैसणें। जें विकारांचें उद्यानें। जें सकळ रोगांचें भाणें। वाढिलें आहे ॥ १४३ ॥
 जें काळाचा खिचु उशिटा। जें आशेचा आंगवठा। जन्ममरणाचा वोलिवटा। स्वभावे जें ॥ १४४ ॥
 जें भुलीचें भरिव। जें विकल्पाचें वोतिंव। किंबहुना पेंव। विंचुवांचें ॥ १४५ ॥
 जें व्याघ्राचें क्षेत्र। जें पण्यांगनेचें मैत्र। जें विषयविज्ञानयंत्र। सुपूजित ॥ १४६ ॥
 जें लावेचा कळवळा। निवालिया विषोदकाचा गळाळा। जें विश्वासु आंगवळा। संवचोराचा ॥ १४७ ॥

जें कोढियाचें खेंव । जें काळसर्पाचें मार्दव । गोरियेचें स्वभाव । गायन जें ॥ १४८ ॥
जें वैरियाचा पाहुणेरु । जें दुर्जनाचा आदरु । हें असो जें सागरु । अनर्थाचा ॥ १४९ ॥
जें स्वप्नीं देखिलें स्वप्न । जें मृगजळें सासिन्नलें वन । जें धूम्ररजांचें गगन । ओतलें आहे ॥ १५० ॥
ऐसें जें हें शरीर । तें ते न पवतीचि पुढती नर । जे होऊनि ठेले अपार । स्वरूप माझें ॥ १५१ ॥

आब्रह्मभुवनाल्लोकाः पुनरावर्तिनोऽर्जुन ।
मामुपेत्य तु कौन्तेय पुनर्जन्म न विद्यते ॥ १६ ॥

एन्हवीं ब्रह्मपणाचिये भडसे । न चुकतीचि पुनरावृत्तीचे वळसे । परि निवटलियाचे जैसें । पोट न दुखे ॥ १५२ ॥
नातरी चेडलियानंतरें । न बुडिजे स्वप्नींचेनि महापुरें । तेवीं मातें पावले ते संसारें । लिंपतीचि ना ॥ १५३ ॥
एन्हवीं जगदाकाराचें सिरें । जें चिरस्थायीयांचे धुरे । ब्रह्मभुवन गा चवरें । लोकाचळाचें ॥ १५४ ॥
जिये गांवींचा पहारु दिवोवरी । एका अमरेंद्राचें आयुष्य न धरी । विळोनि पांतीं उठी एकसरी । चवदाजणांची ॥ १५५ ॥

सहस्रयुगपर्यन्तमहर्षद्ब्रह्मणो विदुः ।
रात्रि युगसहस्रान्तां तेऽहोरात्रविदो जनाः ॥ १७ ॥

जें चौकडिया सहस्र जाये । तें ठाये ठावो विळुचि होये । आणि तैसेचि सहस्रवरिये पाहे । रात्री जेथ ॥ १५६ ॥
येवढें अहोरात्र जेथिचें । तेणें न लोटती जे भाग्याचे । देखती ते स्वर्गीचे । चिरंजीव ॥ १५७ ॥
येरां सुरगणांची नवाई । विशेष सांगावी येथ काई । मुद्दल इंद्राचीचि दशा पाहीं । जे दिहाचे चौदा ॥ १५८ ॥
परि ब्रह्मयाचियाहि आठां पाहारांतें । आपुलिया डोळां देखते । जे आहाति गा तयांतें । अहोरात्रविद म्हणिपे ॥ १५९ ॥

अव्यक्ताद्वाक्तयः सर्वाः प्रभवन्त्यहरागमे ।
रात्र्यागमे प्रलीयन्ते तत्रैवाव्यक्तसंज्ञके ॥ १८ ॥

भूतग्रामः स एवायं भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ।
रात्र्यागमेऽवशः पार्थ प्रभवत्यहरागमे ॥ १९ ॥

तये ब्रह्मभुवनीं दिवसें पाहे । ते वेळीं गणना केहीं न समाये । ऐसें अव्यक्ताचें होये । व्यक्त विश्व ॥ १६० ॥
पुढती दिहाची चौपाहारी फिटे । आणि हा आकारसमुद्र आटे । पाठीं तैसाचि मग पाहाटे । भरों लागे ॥ १६१ ॥
शारदीयेचिये प्रवेशीं । अग्नें जिरती आकाशीं । मग ग्रीष्मांतीं जैशीं । निगती पुढती ॥ १६२ ॥
तैशी ब्रह्मदिनाचिये आदी । हे भूतसृष्टीची मांदी । मिळे जंव सहस्रावधी । निमित्त पुरे ॥ १६३ ॥
पाठीं रात्रींचा अवसरु होये । आणि विश्व अव्यक्तीं लया जाये । तोही युगसहस्र मोटका पाहे । आणि तैसेचि रचे ॥ १६४ ॥
हें सांगावया काय उपपत्ती । जे जगाचा प्रळयो आणि संभूती । इये ब्रह्मभुवनींचिया होती । अहोरात्रामार्जी ॥ १६५ ॥
कैसें थोरिवेचें मान पाहें पां । जो सृष्टीबीजाचा साटोपा । परि पुनरावृत्तीचिया मापा । शीग जाहाला ॥ १६६ ॥
एन्हवीं त्रैलोक्य हें धनुर्धरा । तिये गांवींचा गा पसारा । तो हा दिनोदयीं एकसरां । मांडतु असे ॥ १६७ ॥

पाठीं रात्रींचा समो पावे। आणि अपैसाचि सांठवे। म्हणिये जेथिंचें तेथ स्वभावं। साम्यासी ये ॥ १६८ ॥
जैसैं वृक्षपण बीजासि आलें। कीं मेघ हें गगन जाहालें। तैसैं अनेकत्व जेथ सामावलें। तें साम्य म्हणिये ॥ १६९ ॥

परस्तस्मात्तु भावोऽन्योऽव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः ।
यः स सर्वेषु भूतेषु नश्यत्सु न विनश्यति ॥ २० ॥

तेथ समविषम न दिसे कांहीं। म्हणौनि भूतें हे भाष नाही। जेविं दूधचि जाहालिया दहीं। नामरूप जाय ॥ १७० ॥
तेविं आकारलोपासरिसें। जगाचें जगपण भ्रंशे। परि जेथें जाहालें तें जैसैं। तैसैंचि असे ॥ १७१ ॥
तें तथा नांव सहज अव्यक्त। आणि आकारावेळीं तेंचि व्यक्त। हें एकास्तव एक सूचित। एह्वीं दोनी नाही ॥ १७२ ॥
जैसैं आटलिया रूपें। आटलेपण ते खोटी म्हणिये। पुढती तो घनाकारु हारपे। जे वेळीं अलंकार होती ॥ १७३ ॥
हीं दोहीं जैशीं होणीं। एकीं साक्षिभूत सुवर्णीं। तैसी व्यक्ताव्यक्ताची कडसणी। वस्तूच्या ठायीं ॥ १७४ ॥
तें तरी व्यक्त ना अव्यक्त। नित्य ना नाशवंत। या दोहीं भावाअतीत। अनादिसिद्ध ॥ १७५ ॥
जें हें विश्वचि होऊनि असे। परि विश्वपण नासिलेनि न नासे। अक्षरें पुसिल्या न पुसे। अर्थुं जैसा ॥ १७६ ॥
पाहें पां तरंग तरी होत जात। परि तेथ उदक तें अखंड असत। तेवीं भूताभावीं न नाशत। अविनाश जें ॥ १७७ ॥
नातरी आटतिये अळंकारीं। नाटतें कनक असे जयापरी। तेवीं मरतिये जीवाकारीं। अमर जें आहे ॥ १७८ ॥

अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तस्तमाहुः परमां गतिम् ।
यं प्राप्य न निवर्तन्ते तद्धाम परमं मम ॥ २१ ॥

पुरुषः स परः पार्थ भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया ।
यस्यान्तःस्थानि भूतानि येन सर्वमिदं ततम् ॥ २२ ॥

जयातें अव्यक्त म्हणों ये कोडें। म्हणतां स्तुति हें ऐसैं नावडे। जें मनाबुद्धी न सांपडे। म्हणौनियां ॥ १७९ ॥
आणि आकारा आलिया जयाचें। निराकारपण न वचे। आकार लोपें न विसंचे। नित्यता गा ॥ १८० ॥
म्हणौनि अक्षर जें म्हणिये। तेवींचि म्हणतां बोधुहि उपजे। जयापरौता पैसु न देखिये। या नाम परमगती ॥ १८१ ॥
परि आघवा इहीं देहपुरीं। आहे निजेलियाचे परीं। जे व्यापारु करवी ना करी। म्हणौनियां ॥ १८२ ॥
एह्वीं जे शारीरचेष्टा। त्यांमाजीं एकही न ठके गा सुभटा। दाहीं इंद्रियांचिया वाटा। वाहतचि आहाती ॥ १८३ ॥
उकलूनि विषयांचा पेटा। होत मनाचा चोहटा। तो सुखदुःखाचा राजवांटा। भीतराहि पावे ॥ १८४ ॥
परि रावो पहुडलिया सुखें। जैसा देशींचा व्यापारु न ठके। प्रजा आपुलालेनि अभिलाखें। करितचि असती ॥ १८५ ॥
तैसैं बुद्धीचें हन जाणणें। कां मनाचें घेणें देणें। इंद्रियांचें करणें। स्फुरण वायूचें ॥ १८६ ॥
हे देहक्रिया आघवी। न करवितां होय बरवी। जैसा न चलवितेनि रवी। लोकु चाले ॥ १८७ ॥
अर्जुना तथापरी। सुतला ऐसा आहे शरीरीं। म्हणौनि पुरुषु गा अवधारीं। म्हणिये जयातें ॥ १८८ ॥
आणि प्रकृति पतिव्रते। पडिला एकपत्नीव्रतें। येणेंहि कारणें जयातें। पुरुषु म्हणों ये ॥ १८९ ॥
पैं वेदाचें बहुवसपण। देखेचिना जयाचें आंगण। हें गगनाचें पांघरूण। होय देखा ॥ १९० ॥
ऐसैं जाणूनि योगीश्वर। जयातें म्हणती परात्पर। जें अनन्यगतीचें घर। गिंवसीत ये ॥ १९१ ॥

जे तनू वाचा चित्तें । नाइकती दुजिये गोष्टीतें । तयां एकनिष्ठेचें पिकतें । सुक्षेत्र जें ॥ ११२ ॥
 हें त्रैलोक्यचि पुरुषोत्तमु । ऐसा साच जयाचा मनोधर्मु । तया आस्तिकाचा आश्रमु । पांडवा गा ॥ ११३ ॥
 जें निगर्वाचें गौरव । जें निर्गुणाची जाणिव । जें सुखाची राणिव । निराशांसी ॥ ११४ ॥
 जें संतोषियां वाढिलें ताट । जें अचिंता अनाथांचें मायपोट । भक्तीसी उजू वाट । जया गांवा ॥ ११५ ॥
 हें एकैक सांगोनि वायां । काय फार करूं धनंजया । पै गेलिया जया ठाया । तो ठावोचि होईजे ॥ ११६ ॥
 हिंवाचिया झुळुका । जैसें हिंवचि पडे उष्णोदका । कां समोर जालिया अर्का । तमचि प्रकाशु होय ॥ ११७ ॥
 तैसा संसारु जया गांवा । गेला सांता पांडवा । होऊनि ठाके आघवा । मोक्षाचाची ॥ ११८ ॥
 तरी अग्नीमाजीं आलें । जैसें इंधनचि अग्नि जहालें । पाठीं न निवडेचि कांहीं केलें । काष्ठपण ॥ ११९ ॥
 नातरी साखरेचा माघौता । बुद्धिमंतपणेंही करितां । परि ऊंस नव्हे पंडुसुता । जियापरी ॥ २०० ॥
 लोहाचें कनक जाहलें । हें एकें परिसेंचि केलें । आतां आणिक कैचें तें गेलें । लोहत्व आणी ॥ २०१ ॥
 म्हणौनि तूप होऊनि माघौतें । जेवीं दूधपणा न येचि निरुतें । तेवीं पावोनियां जयातें । पुनरावृत्ति नाही ॥ २०२ ॥
 तें माझे परम । साचोकारें निजधाम । हें आंतुवट तुज वर्म । दाविजत असे ॥ २०३ ॥

यत्र काले त्वनावृत्तिमावृत्ति चैव योगिनः ।

प्रयाता यान्ति तं कालं वक्ष्यामि भरतर्षभ ॥ २३ ॥

तेवींचि आणिकेही एके प्रकारें । हें जाणतां आहे सोपारें । तरी देह सांडितेनि अवसरें । जेथ मिळती योगी ॥ २०४ ॥
 अथवा अवचटें ऐसें घडे । जे अवसरें देह सांडे । तरि माघौतें येणें घडे । देहासीचि ॥ २०५ ॥
 म्हणौनि काळशुद्धी जरी देह ठेविती । तरी ठेवितखेवी ब्रह्मचि होती । एन्हवी अकाळी तरी येती । संसारा पुढती ॥ २०६ ॥
 तैसे सायुज्य आणि पुनरावृत्ती । या दोन्ही अवसराआधीन आहाती । तोचि अवसरु तुजप्रती । प्रसंगें सांगों ॥ २०७ ॥
 तरि ऐकें गा सुभटा । पातलिया मरणाचा माजिवटा । पांचे आपुलालिया वाटा । निघती अंती ॥ २०८ ॥
 ऐसा वरिपडिला प्रयाणकाळीं । बुद्धीतें भ्रमु न गिळी । स्मृति नव्हे आंधळी । न मरे मन ॥ २०९ ॥
 हा चेतना वर्गु आघवा । मरणीं दिसे टवटवा । परि अनुभविलिया ब्रह्मभावा । गंवसणी होऊनि ॥ २१० ॥
 ऐसा सावध हा समवावो । आणि निर्वाणवेन्ही निर्वाहो । हें तरीच घडे जरी सावावो । अग्नीचा आथी ॥ २११ ॥
 पाहां पां वारेनें कां उदकें । जें दिवियाचें दिवेपण झाकें । तें असतीच काय देखे । दिठी आपुली ? ॥ २१२ ॥
 तैसें देहांतींचेनि विषमवातें । देह आंत बाहेरी श्लेष्माआंते । तें विझोनि जाय उजितें । अग्नीचें तें ॥ २१३ ॥
 ते वेळीं प्राणासि प्राणु नाही । तेथ बुद्धि असोनि करील काई । म्हणौनि अग्नीविण देही । चेतना न थारे ॥ २१४ ॥
 अगा देहींचा अग्नि जरी गेला । तरी देह नव्हे चिखलु वोला । वायां आयुष्यवेळु आपला । आंधारें गिंवसी ॥ २१५ ॥
 आणि मागील स्मरण आघवें । तें तेणें अवसरें सांभाळावें । मग देह त्यजूनि मिळावें । स्वरूपीं कीं ॥ २१६ ॥
 तंव तया श्लेष्माचे चिखलीं । चेतनाचि बुडोनि गेली । तेथ मागिली पुढिली हे ठेली । आठवण सहजें ॥ २१७ ॥
 म्हणौनि आधीं अभ्यासु जो केला । तो मरण न येतांचि निमोनि गेला । जैसें ठेवणें न दिसतां मालवला । दीपु हातींचा ॥ २१८ ॥
 आतां असो हें सकळ । जाण पां ज्ञानासि अग्नि मूळ । तया अग्नीचें प्रयाणीं बळ । संपूर्ण आथी ॥ २१९ ॥

अग्निज्योतिरहः शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम् ।

तत्र प्रयाता गच्छन्ति ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ॥ २४ ॥

आंत अग्निज्योतीचा प्रकाशु । बाहेरी शुक्लपक्षु आणि दिवसु । आणि सामासांमार्जी मासु । उत्तरायण ॥ २२० ॥
 ऐशिया समयोगाची निरुती । लाहोनि जे देह ठेविती । ते ब्रह्मचि होती । ब्रह्मविद ॥ २२१ ॥
 अवधारीं गा धनुर्धरा । येथवरी सामर्थ्य यया अवसरा । तेवींचि हा उजू मार्ग स्वपुरा । यावयां पै ॥ २२२ ॥
 एथ अग्नी हें पहिलें पायतरें । ज्योतिर्मय हें दुसरें । दिवस जाणें तिसरें । चौथें शुक्लपक्ष ॥ २२३ ॥
 आणि सामास उत्तरायण । तें वरचील गा सोपान । येणें सायुज्यसिद्धिसदन । पावती योगी ॥ २२४ ॥
 हा उत्तम काळु जाणिजे । यातें अर्चिरा मार्गु म्हणिजे । आतां अकाळु तोही सहजें । सांगेन आईक ॥ २२५ ॥

धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः षण्मासा दक्षिणायनम् ।
 तत्र चान्द्रमसं ज्योतिर्योगी प्राप्य निवर्तते ॥ २५ ॥

तरी प्रयाणाचिया अवसरें । वातश्लेष्मां सुभरें । तेणें अंतःकर्णी आंधारें । कोंदलें ठाके ॥ २२६ ॥
 सर्वेद्रियां लांकुड पडे । स्मृति भ्रमामार्जी बुडे । मन होय वेडें । कोंडे प्राण ॥ २२७ ॥
 अग्नीचें अग्निपण जाये । मग तो धूमचि अवघा होये । तेणें चेतना गिंवसिली ठाये । शरीरीची ॥ २२८ ॥
 जैसें चंद्राआड आभाळ । सदट दाटे सजळ । मग गडद ना उजाळ । ऐसें झांवळें होय ॥ २२९ ॥
 कां मरे ना सावध । ऐसें जीवितासि पडे स्तब्ध । आयुष्य मरणाची मर्याद । वेळु ठाकी ॥ २३० ॥
 ऐसी मनबुद्धिकरणीं । सभोवतीं धूमाकुळाची कोंडणी । तेथ जन्में जोडलिये वाहणी । युगचि बुडे ॥ २३१ ॥
 हां गा हातींचे जे वेळीं जाये । ते वेळीं आणिका लाभाची गोठी कें आहे । म्हणौनि प्रयाणीं तंव होये । येतुली दशा ॥ २३२ ॥
 ऐशी देहाआंतु स्थिती । बाहेरि कृष्णपक्षु वरि राती । आणि सामासही वोडवती । दक्षिणायन ॥ २३३ ॥
 इये पुनरावृत्तीचीं घराणीं । आघवीं एकवटती जयाचिया प्रयाणीं । तो स्वरूपसिद्धीची काहाणी । कैसेनि आइके ? ॥ २३४ ॥
 ऐसा जयाचा देह पडे । तया योगी म्हणौनि चंद्रवरी जाणें घडे । मग तेथूनि मागुता बहुडे । संसारा ये ॥ २३५ ॥
 आम्ही अकाळु जो पांडवा । म्हणितला तो हा जाणावा । आणि हाचि धूम्रमार्गु गांवा । पुनरावृत्तीचिया ॥ २३६ ॥
 येर तो अर्चिरा मार्गु । तो वसता आणि असलगु । साविया स्वस्त चांगु । निवृत्तीवरी ॥ २३७ ॥

शुक्लकृष्णे गती ह्येते जगतः शाश्वते मते ।
 एकया यात्यनावृत्तिमन्ययावर्तते पुनः ॥ २६ ॥

ऐशिया अनादि या दोन्ही वाटा । एकी उजू एकी अव्हांटा । म्हणौनि बुद्धिपूर्वक सुभटा । दाविलिया तुज ॥ २३८ ॥
 कां जे मार्गामार्ग देखावे । साच लटिकें वोळखावें । हिताहित जाणावें । हिताचिलागीं ॥ २३९ ॥
 पाहें पां नाव देखतां बरवी । कोणी आड घाली काय अथावीं । कां सुपंथ जाणौनियां अडवीं । रिगवत असे ॥ २४० ॥
 जो विष अमृत वोळखे । तो अमृत काय सांडूं शके ? । तेविं जो उजू वाट देखे । तो अव्हांटा न वचे ॥ २४१ ॥
 म्हणौनि फुडें । पारखावें खरें कुडें । पारखिलें तरी न पडे । अनवसरें कहीं ॥ २४२ ॥
 एन्हवीं देहांतीं थोर विषम । या मार्गाचें आहे संभ्रम । जन्मे अभ्यासिलियाचें हन काम । जाईल वायां ॥ २४३ ॥
 जरी अर्चिरा मार्गु चुकलिया । अवचटें धूम्रपंथें पडलिया । तरी संसारपांथीं जुंतलिया । भंवतचि असावें ॥ २४४ ॥
 हे सायास देखोनि मोठे । आतां कैसेनि पां एकवेळ फिटे । म्हणौनि योगमार्गु गोमटे । शोधिले दोन्ही ॥ २४५ ॥
 तंव एके ब्रह्मत्वा जाइजे । आणि एके पुनरावृत्ती येइजे । परि दैवगत्या जो लाहिजे । देहांतीं जेणें ॥ २४६ ॥

नैते सृती पार्थ जानन्योगी मुह्यति कश्चन ।
तस्मात्सर्वेषु कालेषु योगयुक्तो भवार्जुन ॥ २७ ॥

ते वेळीं म्हणितले हें नव्हे । वांया अवचटें काय पावे । देह त्यजून वस्तु होआवें । मार्गेचि की ? ॥ २४७ ॥
तरी आतां देह असो अथवा जावो । आम्ही तों केवळ वस्तूचि आहों । कां जे दोरीं सर्पत्व वावो । दोराचिकडुनी ॥ २४८ ॥
मज तरंगपण असे कीं नसे । ऐसें हें उदकासी कहीं प्रतिभासे ? । तें भलतेव्हां जैसें तैसें । उदकचि कीं ॥ २४९ ॥
तरंगाकारें न जन्मेचि । ना तरंगलोपें न निमेचि । तेविं देहीं जे देहेंचि । वस्तु जाहले ॥ २५० ॥
आतां शरीराचें तयाचिया ठाई । आडनांवही उरलें नाही । तरी कोणें काळें काई । निमे तें पाहें पां ॥ २५१ ॥
मग मार्गातें कासया शोधावें ? । कोणें कोटून कें जावें ? । जरी देशकालादि आघवें । आपणचि असे ॥ २५२ ॥
आणि हां गा घटु जे वेळीं फुटे । ते वेळीं तेथिंचें आकाश लागे नीट वाटे । वाटा लागे तरी गगना भेटे । एन्हवीं चुके ? ॥ २५३ ॥
पाहें पां ऐसें हन आहे । कीं तो आकारुचि जाये । येर गगन तें गगनीचि आहे । घटत्वाहि आधीं ॥ २५४ ॥
ऐसिया बोधाचेनि सुरवाडें । मार्गामार्गाचे सांकडें । तया सोऽहंसिद्धां न पडे । योगियांसी ॥ २५५ ॥
याकारणें पंडुसुता । तुवां होआवें योगयुक्ता । येतुलेनि सर्वकाळीं साम्यता । आपैसया होईल ॥ २५६ ॥
मग भलतेथ भलतेव्हां । देह असो अथवा जावा । परि अबंधा नित्य ब्रह्मभावा । विघडु नाही ॥ २५७ ॥
तो कल्पादि जन्मा नागवे । कल्पांतीं मरणें नाप्लवें । मार्जीं स्वर्गसंसाराचेनि लाघवें । झकवेना ॥ २५८ ॥
येणें बोधें जो योगी होये । तयासीचि या बोधाचें नीटपण आहे । कां जे भोगातें पेलूनि पायें । निजरूपा ये ॥ २५९ ॥
पै गा इंद्रादिकां देवां । जयां सर्वस्वें गाजती राणिवा । तें सांडणें मानूनि पांडवा । डावली जो ॥ २६० ॥

वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव दानेषु यत्पुण्यफलं प्रदिष्टाम् ।
अत्येति तत्सर्वमिदं विदित्वा योगी परं स्थानमुपैति चाद्यम् ॥ २८ ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अक्षरब्रह्मयोगो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

जरी वेदाध्ययनाचें जालें । अथवा यज्ञाचें शेतचि पिकलें । कीं तपोदानांचे जोडलें । सर्वस्व हन जें ॥ २६१ ॥
तया आघवयाचि पुण्याचा मळा । भारु आंतौनि जया ये फळा । तें परब्रह्मा निर्मळा । सांठि न सरे ॥ २६२ ॥
जें नित्यानंदाचेनि मानें । उपमेचा कांटाळा न दिसे सानें । पाहा पां वेदयज्ञादि साधनें । जया सुखा ॥ २६३ ॥
जें विटे ना सरे । भोगी तयाचेनि पवाडें पुरे । पुढती महासुखाचें सोयरें । भावंडचि ॥ २६४ ॥
ऐसें दृष्टीचेनि सुखपणें । जयासी अदृष्टाचें बैसणें । जें शतमखाही आंगवणें । नोहेचि एका ॥ २६५ ॥
तयातें योगीश्वर अलौकिकें । दिठीचेनि हाततुकें । अनुमानती कौतुकें । तंव हळुवट आवडे ॥ २६६ ॥
मग तया सुखाची किरीटी । करूनियां गा पाउटी । परब्रह्माचिये पाठीं । आरूढती ॥ २६७ ॥
ऐसे चराचरैक भाग्य । जें ब्रह्मेशां आराधना योग्य । योगियांचें भोग्य । भोगधन जें ॥ २६८ ॥
जो सकळ कळांची कळा । जो परमानंदाचा पुतळा । जो जिवाचा जिव्हाळा । विश्वाचिया ॥ २६९ ॥
जो सर्वज्ञतेचा वोलावा । जो यादवकुळींचा कुळदिवा । तो श्रीकृष्णजी पांडवा- । प्रती बोलिला ॥ २७० ॥
ऐसा कुरुक्षेत्रींचा वृत्तांतु । संजयो रायासी असे सांगतु । तेचि परियेसा पुढारी मातु । ज्ञानदेव म्हणे ॥ २७१ ॥
इति श्रीज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां अष्टमोऽध्यायः ॥

Encoded and proofread by

Chhaya Deo, Sharad Deo, and Vishwas Bhide.

Assisted by

Sunder Hattangadi, Ashwini Deo, and Shree Devi Kumar.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

Last updated October 15, 2005